

angreb fra Rusland, som den danske stat dog i sidste øjeblik blev skånet for, da zar Peter III blev styrtet af sin hustru Katarina. Der savnes ikke tidligere fremstillinger af de norske, udskevne dragoners historie i dansketiden. Hæren i Holsten og felttoget ind i Mecklenburg er også behandlet af førende danske militærhistorikere. Selve det aspekt, som bogen her tager op, har dog ikke før været genstand for en separat afhandling.

Bogen er dog hverken værdiløs eller irrelevant, selv om arbejdet ganske ofte er af tvivlsom kvalitet og sider af emnet er dækket af andre fremstillinger. Dele af værket hviler på forfatterens egen gennemgang af primært kildemateriale, som i vid udstrækning citeres i teksten eller i de omfattende bilag. Her kan man finde interessant stof om en række emner. Et af disse emner er mobiliseringsprocessen i Norge, som gennemgås minutiøst. Som udgangspunkt blev der trukket lod om, hvilke dragoner der

skulle drage afsted, men de først udvalgte kunne erstattes af andre, hvis de var særligt nødvendige i landbruget eller belastede med forsørgerforpligtelser. Det medførte – som man kunne vente – en forskydning af styrkens sammensætning mod yngre folk og mod en større andel tjenestekarle og husmænd i forhold til bondesønner. Et andet emne, hvor der fremlægges interessant nyt stof, er kriminaliteten i det udsendte korps. Her bemærker man blandt andet de konsekvent store forskelle mellem krigsrettens domme efter loven og de reelle straffe, efter at den kongelige nåde havde gjort sig gældende, og man bemærker de meget store – men til dels dårligt forklarede – forskelle i kriminalitet mellem de forskellige dele af hæren. Hvis man interesserer sig for samspillet mellem militæret og samfundet i 1700-tallets oldenborgske stat, er der altså noget at hente.

Gunner Lind

DET 19. ÅRHUNDREDE

Torsten Friis: *Slavekrigen i Jylland. Historien om Danmarks mærkeligste krig.* (Landbohistorisk Selskab, 1998). 224 s., 198 kr.

Bogen er en sober fremstilling af den såkaldte slavekrig i foråret 1848. Mobiliseringen af store dele af Jylland alene som følge af rygter om, at rendsborgske tugthusfanger («slaver») var undsluppet under oprøret i Slesvig-Holsten og drog hærgende op gennem Jylland, er en spændende historie. Det hidtidige hovedværk om disse begivenheder, Lønborg Friis' bog *Den Jydske Slavekrig* fra 1898, har dermed fået en tiltrængt efterfølger. I de forløbne 100 år er der

føjet mange lokalhistoriske detailstudier om denne »krig« til vor viden. Det er Torsten Friis' store fortjeneste at have indsamlet det efterhånden store materiale og sammenskrevet det til en velskrevne og engageret bog.

Kenn Tarbensen

Claus Bjørn: *Kampen om Grundloven.* (Fremad, 1999). 136 s., 198 kr.

Claus Bjørn og Christian Larsen (udg.): *Men meest talte vi om Landboeforholdene. Thorkild Christian Dahls dagbog fra Den grundlovgivende Rigsforsamling 1848-49.* (Landbohistorisk Selskab og Moesgård Museum, 1999). 119 s., 120 kr.

Jens Skriver: *Da grundloven kom til Moesgård. Om T. C. Dahl som politiker.* (Aarhus Universitet og Moesgård Museum, 1999). 50 s., 75 kr.

Claus Bjørn, som fejrede 1848-jubilæet med hele tre bøger og en teaterforestilling, fejrer hermed Junigrundloven med to udgivelser.

Kampen om Grundloven er en lille, letlæst bog, som giver et godt overblik over Junigrundlovens tilblivelseshistorie, og som – meget nyttigt – har aftrykt både det forslag, forhandlingerne begyndte med, og den grundlov, der kom ud af det. Hensigten er at fortælle det brede, interesserede publikum, hvad der egentlig skete, og hvorfor grundloven kom til at se ud, som den gjorde. Som optakt får vi scenen præsenteret, højesteretssalen på C.F. Hansens Christiansborg og Riddersalen ovenover, hvor Frederik Folkekær holdt sin bevægede åbningstale, og vi bliver med helsidesportrætter og mange ord præsenteret for to medlemmer af den grundlovgivende rigsforsamling, hvis dagbøger er hovedkilder til begivenhedsforløbet, den ærkekonservative kammerherre Zeuthen til Tølløse og den venstreorienterede prokurator Dahl til Moesgård. Disse to herrer og citater fra deres dagbøger spiller en stor rolle i Bjørns fremstilling. Efter at forsamlingen er installeret på Christiansborg, skitseres baggrunden med et udblik over det danske samfund, og vi får opstillet hovedtemaet: kampen om den almindelige valgret. Fremstillingen er personcentreret, som fremstillinger af disse begivenheder oftest var. Personligheden dukkede netop for alvor op ved denne tid som en grundlæggende forestilling, ligesom forestillingen om »folket« gjorde det, mens partiånden endnu ikke for alvor havde grebet om sig. Claus Bjørn søger pligtskyldigst at ordne medlemmerne på en højre-venstre-streakse, men billedet er ikke entydigt,

navnlig ikke for den brede centrumgruppes vedkommende. Da den grundlovgivende rigsforsamling trådte sammen i oktober 1848, var februarrevolutionens demokratiske bevægelse på retur, og kampen for den almindelige valgret blev hårdere også på Christiansborg. Højre ville trække grundlovsarbejdet i langdrag i håb om, at tidsånden bevægede sig yderligere i reaktionær retning. Uenighederne om landbospørgsmålene og om krigsførelsen, hvor Tscherning og Grundtvig stod over for hinanden som henholdsvis due og høg, gik i nogen grad på tværs af spørgsmålet om valgretten. Den nedsatte komité, som skulle tage sig af dette spørgsmål, endte efter mange forviklinger med at præsentere forsamlingen for hele seks mindretalsforslag. Disse forslag gav anledning til et taktisk spil, som den 7. maj 1849 endte med en klar afgørelse om valgretten. 127 stemte for, 13 imod, og 10 undlod. Resultatet skyldtes, at Bondevennerne under I.A. Hansens ledelse til alles overraskelse lagde deres stemmer samlet på et forslag, ingen troede, de ville være gået ind for; det første markante udtryk for en partidisciplin, som til manges fortrydelse var indført hos Bondevennernes repræsentanter i løbet af forhandlingerne. Claus Bjørn slutter sin bog med følgende lille hyldest til jubilaren: »Kompromiset om Grundloven af 5. juni 1849 føjer sig smukt ind i billedet af den danske utopi som en stat, der var rammen om et fællesskab af danske borgere – dem allesammen, for det var, hvad man måtte forstå med den lige og almindelige valgets udstrækning i 1849. Kompromiset var et af de fornemste udtryk for den danske konsensusmodel, der kunne virkeliggøres, når det virkelig gjaldt, og historien om Grundloven af 5. juni 1849 har da også sin funktion som byggesten til den danske identitet«. Hvor smukt det taktiske spil egentlig var, kan diskuteres, og der

kan være forskellige meninger om »den danske konsensusmodel«, men de fleste nulevende danskere vil vel skrive under på, at det var flot gået at gennemføre den almindelige valgret på dette tidlige tidspunkt. Claus Bjørns fremstilling er rund som konklusionen, men titlen lyver ikke. Konflikterne er der. Og visse personer står efter læsningen i et andet lys. F.eks. vil billedet af Grundtvig være en smule krakeleret for den dansker, der mener, at ikke alt for mange menneskeliv burde ofres på nationens alter.

Kampen om Grundloven er spændende læsning. Den har ikke mange egentlige analyser hverken af kilder eller virkelighed, men historien er godt fortalt og godt skåret til. Brugen af de to dagbøger og diverse andre optegnelser og samtidige breve gør fremstillingen levende, uden at det går ud over den nøgterne faglige tilgang. Man mærker den erfarne skribents store øvelse.

Zeuthens dagbog er tidligere udgivet (*Danske Magazin* 7. rk. IV, 1943-48), Dahls dagbog ikke. Dette har Claus Bjørn og Christian Larsen rådet bod på i en anden lille, nem og billig bog. Optegnelserne er bevaret i Moesgårds godsarkiv i Erhvervsarkivet, hvor der desuden ligger en transkription, udført af Vitus Gai, som i mange år arbejdede på en afhandling om Junigrundlovens tilblivelse. Thorkild Chr. Dahl (1807-72) var, som titlen angiver, især optaget af landboforholdene og befandt sig politisk i nærheden af Bondevennerne på centrumgruppens venstrefløj. Bondevennerne kontaktede ham den 20. oktober 1848, samme dag som optegnelserne indledes, det var et par dage før den grundlovgivende rigsforsamlings sammentræden, og foreslog ham posten som vicepræsident. »Jeg viste den fra mig med Bestemthed«, skriver Dahl, »idet jeg nok indsaæ, at om og B.C. (Balthasar Christensen) vilde ved sine 40 a 50 Stemmer osv sette dette igjen-

nem, maatte jeg ansees som et Creatur af ham...«. Han lod sig ikke fange af nogen partiånd, men fungerede i mange sammenhænge som en nøgleperson i forhandlingerne med kontakt til forskellige grupper uden dog at være blandt lederne og uden særlig ofte at tage ordet i forsamlingen. Allerede i januar 1848, før februarrevolutionens dønninger skyllede ind over landet, havde han været blandt dem, der krævede en fri forfatning, men han var pragmatiker og hørte ikke hverken i denne eller andre sager til den doktrinære liberalisme. Under grundlovsforhandlingerne gled han langsomt til højre, og hans hjertesag, landboforholdene, blev skubbet ud af forsamlingens og grundlovens regi og henlagt i en særlig landbokommission, der skulle forberede en senere lovgivning. Den sidste indførelse i dagbogen er fra 1. juni 1849 og lyder lidt mistroeligt: »Igaar holdt vi Landboecommissionsmøde. Det gaaer yderst langsomt, men det kan ikke være andet, saalænge vi have den Mængde Forretninger, der hvile paa os«. De senere indførelser er ikke særligt meddelsomme. F.eks. findes der ingen anden omtale af den vigtige afstemning 7. maj end en opremssning af, hvem der havde stemt på hvad. Udgivelsen er glimrende. Vi får over en halv snes sider en introduktion til personen og hans dagbog, et fyldigt noteapparat samt et personregister, så vi kan finde rundt i mylderet af navne.

Jens Skriver har i sin lille bog, nærmest et hæfte, om Thorkild Chr. Dahl en fyldigere skildring af hans levnedsløb. Dahl var født 1807 som ældste søn af den velhavende ejer af Århus Mølle, Johannes Dahl, der også var landinspektør. En bror gjorde karriere i Indenrigsministeriet, hvor han blev direktør, en anden blev landkommisær og godsejer i Himmerland, og den yngste bror blev sindssyg, hvad der blandt andet var bag-

grunden for Thorkild Dahls indsats for at få bygget Jyske Asyl ved Århus. Alle fire brødre gik på latinskolen i Århus, hvorefter de to ældste studerede jura i København. 1834 blev Thorkild Dahl cand.jur. og startede en prokuratorvirksomhed i Århus. Han specialiserede sig i ejendomshandel, tjente gode penge under de opadgående konjunkturer og købte i 1838 godset Moesgård syd for Århus, først sammen med en anden, siden blev han enejer. Hans politiske karriere startede i Viborg Stænderforsamling, fortsatte i den grundlovgivende rigsforsamling og siden i Landstinget. I 1855 blev Dahl departementschef i Indenrigsministeriet for det departement, der siden blev til Landbrugsministeriet, men allerede i 1857 blev han stiftamtmand i Århus og trak sig tilbage til sin fødeby. Monrad tilbød ham i 1860 posten som indenrigsminister, men han afslog. Sine sidste år tilbragte han på Moesgård, hvor han ligger begravet i haven, og hvor han efterlod sig et stort bibliotek, der er bevaret op til nutiden. Det er en udmærket lille bog, Jens Skriver har begået om denne sympatiske skikkelse. Måske ville et par dybere spadestik føje lidt mere skygge og dermed lidt mere profil til billedet. »Dahl var en mester i at opfange radikale strømninger«, hedder det blandt andet hos Skriver. Kapitalist og ejendomsmand var han også. To bøger og en god del af en tredje om denne politiker kan synes meget, eftersom han jo ikke hørte til de fremmeste, men appetitten er vakt. Man er ikke helt mæt efter disse små bøger.

Steen Busck

Niels Petersen og Helle Blomquist: *Sundhed. Byrokrati. Politik*. Udgivet ved Helle Blomquist og Michael Hertz. Stat, forvaltning og samfund. Studie 7. (Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1996). 260 s., 195 kr.

Den foreliggende bog, der omhandler det danske sundhedsvæsen og forskningen i sundhedsvæsenets historie, består i realiteten af to separate dele, uden at denne struktur i udgangspunktet var til sigtet. Første del er skrevet af Niels Petersen i perioden fra 1962-89, og her udredes forholdene omkring Det kgl. Sundhedskollegiums oprettelse i 1803 og dets arbejde, indtil kollegiet i 1907 blev nedlagt som det sidste af enevældens kollegier og erstattet af den nuværende Sundhedsstyrelse. Kollegiet, der var landets øverste lægelige myndighed, blev oprettet som en administrativ reform for at skaffe en »koordineret sagkyndig bistand« (s. 31) til statsadministrationen – først i form af Danske Kancelli og siden i form af Justitsministeriet.

Niels Petersen fokuserer i sin fremstilling på, hvordan sagkundskaben inden for sundhedsvæsenet i løbet af 1800-tallet kom til at indtage en ny position i forhold til den offentlige administration, idet han på baggrund af indgående kildestudier undersøger den rolle, som Sundhedskollegiet kom til at spille for lovgivningen for og administrationen af sundhedsvæsenet. Dynamikken i udviklingen ser han især i den efterhånden mere direkte uoverensstemmelse om indflydelse, som udspandt sig mellem det juridiske bureaukrati og magten på den ene side, og den lægelige sagkundskab og faginteresser på den anden side – det der i sidste ende ledte til kollegiets opløsning. Det er i perioden efter århundredskiftet, at Niels Petersen har sin særlige interesse, og dette ses af, at en tredjedel af fremstillingen omhandler den konflikt, som da udspandt sig mellem justitsminister P.A. Alberti og et Sundhedskollegium, der folte sig stadig mere tilsidesat.

Anden del af bogen er skrevet af Helle Blomquist som et supplerende efterskrift. Hensigten med efterskriftet er dels